

Отримана під час дослідження функція коефіцієнта збитковості страхової суми дає змогу обчислити суму надходжень страхових премій та страхових виплат будь-якої страхової компанії в розрізі за видами страхування, при заданому загальному рівні збитковості страхової суми та співвідношення питомої ваги страхових виплат і страхових сум у певному виді страхування. Це надає можливість аналітикам страхових компаній спрогнозувати суму страхових надходжень і виплат за певні періоди часу, враховуючи, що їхнє співвідношення буде відповідати саме тому рівню збитковості страхових сум, яке вони очікують побачити в прогнозованому періоді.

Враховуючи те, що страхові компанії своєю діяльністю чинять значний вплив не лише на широкі верстви населення, а й на суб'єктів господарювання й економіку держави, загалом, тому актуальним є питання подальшого дослідження впливу на її фінансову стійкість як розміру страхового тарифу, так і інших чинників.

1. Воловець Я. В. *Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посібник.* – К.: Алерта, 2005. – С. 199. 2. Поддєрьогін А. М. *Фінанси підприємств. Підручник.* – К.: КНЕУ, 2000. – С. 312. 3. Селезнева Н. Н., Ионова А. Ф. *Финансовый анализ. Управление финансами.* – М.: ЮНИТИ, 2003. – С. 639. 4. *Методичні вказівки та завдання на виконання лабораторних робіт з курсу “Фінансова статистика” для студентів V курсу спеціальності “Фінанси” / Укл.: О. М. Рудницька, В.В. Турко, О.М. Чубка.* – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2009. – С. 38. 5. *Про удосконалення механізму державного регулювання тарифів у сфері страхування // Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.1994 р. № 358.*

УДК 336.77:334.716 (477)

І.О. Буднік

Одеський державний економічний університет

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ БАНКІВСЬКИХ КРЕДИТІВ ПІДПРИЄМСТВАМИ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В ПЕРІОД КРИЗИ

© Буднік І.О., 2009

Невизначеність та неконтрольованість економічних факторів макросередовища ставить успішність діяльності підприємств у повну залежність від позикового капіталу. Висвітлено чинники фактично заблокованого кредитування. Відображені головні тенденції на ринку позикових ресурсів. Визначено, що недоступність фінансування для підприємств виступає основною причиною, яка сприяє уповільненню розвитку бізнесу в Україні взагалі та економічного зростання країни зокрема.

Economic factors of macroenvironment are vague and uncontrolled. So the enterprise activity success depends on borrowed capital. Negative factors of actually blocked the crediting process are considered. The main tendencies on the Ukrainian loan resources market are reflected. Unavailability of enterprise financing is definite as a principal reason for delaying of business development in Ukraine in general and country economic growth of in particular.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Капітал – це економічна категорія, яка відома здавна, але отримала нове тлумачення в умовах ринкових відносин. З урахуванням наявних підходів у економічній літературі, основних ознак, що характеризують капітал фірми, його визначення в узагальненому вигляді, на нашу думку, може бути сформульоване таким чином:

капітал підприємства є сукупністю грошових ресурсів, які перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання, яка спеціально сформована й призначена для використання у фінансово-господарській діяльності з метою отримання прибутку [6, с. 125; 2, с. 299; 7, с. 25]. Отже, уточнюючи вищезазначене, під капіталом підприємства розуміємо фінансові ресурси суб'єкта господарювання, авансовані ним на формування активів, необхідних для забезпечення безперервної його діяльності з метою максимізації прибутку.

Як головна економічна база створення і розвитку підприємства, капітал у процесі свого функціонування забезпечує інтереси інвесторів, власників і персоналу. Велика роль капіталу в економічному розвитку підприємства обумовлює його значущість як об'єкта фінансового менеджменту.

В умовах переходу до ринку управління формуванням і використанням капіталу, в системі найбільш важливих ланок фінансового менеджменту підприємств, виходить на якісно новий щабель. Підвищується рівень самостійності суб'єктів підприємницької діяльності як в цілому, так і у виборі джерел фінансування своєї діяльності зокрема.

При цьому одним з найважливіших питань є управління структурою капіталу підприємства. Адже від структури джерел фінансування підприємства значною мірою залежить його фінансова стійкість та кредитоспроможність.

Більшості суб'єктів господарювання в процесі ведення фінансово-господарської діяльності доводиться використовувати позичковий капітал, зокрема, у формі банківських кредитів. Необхідно відзначити, що всупереч досить поширеній думці, кредити не завжди можуть приносити додатковий прибуток. При цьому важливим критерієм є ефективність використання такого капіталу. Враховуючи, що основною часткою позичкового капіталу більшості вітчизняних підприємств є саме кредити банків, ефективне управління портфелем банківських кредитів в системі управління структурою капіталу підприємства набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування і використання капіталу підприємства, управління його вартістю і структурою досліджували зарубіжні і вітчизняні вчені-економісти: Ю. Брігхем і Л. Гапенський; Р. Брейлі; С. Майерс; І.О. Бланк; В.В. Бочаров; В.В. Ковальов; Є.С. Стоянова; Т.В. Теплова. Актуальні питання впливу світової фінансової кризи на фінансову систему України, а зокрема на її банківську систему, аналізуються в працях таких фахівців, як В. Геєць, О. Мошенець, Л. Ключко, І. Кравченко, Г. Багратян. Однак, на нашу думку, питання впливу кризових явищ саме на структуру залучення фінансових ресурсів підприємств потребує подальшого системного дослідження.

Цілі статті. Метою поданої публікації є дослідження впливу світової фінансової кризи на джерела та структуру залучення капіталу підприємствами України та визначення напрямів стабілізації банківської системи.

Основний матеріал дослідження. Сутність економічної категорії “капітал” досліджується науковою думкою протягом багатьох століть.

Капітал підприємства – головний вимірник його ринкової вартості. У цій ролі виступає насамперед власний капітал підприємства, що визначається обсягом його чистих активів і одночасно впливом позикових та залучених коштів, які сприяють одержанню додаткового доходу.

Трансформація економічних відносин на сучасному етапі розвитку економіки України потребує значних фінансових джерел, тому кожен суб'єкт господарювання самостійно вирішує питання збільшення свого капіталу, його ефективного інвестування і реінвестування. Вибір варіантів і шляхів залучення капіталу має відмінності залежно від сфер діяльності, організаційно-правової форми підприємства. Від того, наскільки ефективно і доцільно трансформуються фінансові ресурси в основні і оборотні засоби, залежить оптимізація ресурсного потенціалу підприємства, його фінансова стабільність, перспективи розвитку. Використання залученого капіталу дає змогу підприємству нарощувати економічний потенціал і забезпечити ефективніше

використання власного капіталу, а отже, підвищити ринкову вартість підприємства. Ефективність фінансування діяльності підприємств залежить від наявності, доступності та вартості джерел коштів, що набуває першочергового значення в умовах економічної нестабільності.

Приймаючи рішення про застосування (залучення) будь-якого джерела (ресурсу), важливо оцінити вартість цього джерела. Вартість капіталу – це відносна величина витрат на обслуговування складових капіталу. Окремі складові капіталу мають різну вартість. Ця вартість відображається у відносних величинах як процента ставка (річні проценти). Оцінка вартості окремих елементів та середньозваженої вартості складає основу формування управлінських рішень, пов'язаних із залученням капіталу з альтернативних джерел.

При неоднорідній структурі капіталу його сукупну вартість зазвичай оцінюють шляхом обчислення вартості елементів власного та позичкового капіталу, іншими словами зважування цін окремих компонентів [4], тобто визначають середньозважену вартість капіталу (Weighted Average Cost of Capital – WACC).

Розрахунок WACC проводиться за формулою:

$$WACC = \sum_{i=1}^m B_i \times ПВ_i, \quad (1)$$

де WACC – середньозважена вартість капіталу, %; B_i – вартість окремих елементів капіталу, %; $ПВ_i$ – питома вага окремих елементів капіталу у загальній сумі, виражена десятинним дробом.

Зміни відповідних часток різних джерел фінансування або зміни відповідних значень вартості капіталу можуть підвищити або зменшити середньозважену вартість капіталу. Зрозуміла річ, що надмірне фінансування за рахунок одного джерела може негативно вплинути на середню вартість капіталу. Однак збільшення позикового капіталу може зменшувати WACC тільки до конкретної межі. Після того, як ця межа буде подолана, акціонери починають вимагати більш високу ціну за свій капітал через зростання фінансових ризиків, які пов'язані зі збільшенням позикового капіталу. В свою чергу, кредитори також починають переглядати оцінку ризику кредитів та починають вимагати більш високу плату за позиковий капітал.

Коли це відбувається, зростаючі фіксовані фінансові зобов'язання можуть збільшити ризик неплатоспроможності, а це збільшує вартість капіталу за рахунок боргу та загальну вартість капіталу фірми.

Мета управління структурою капіталу – мінімізувати витрати на залучення довгострокових джерел фінансування і цим забезпечити власникам капіталу максимальну ринкову оцінку вкладених ними коштів.

Світова фінансова криза спровокувала низку негативних змін в усіх сферах життєдіяльності України та зробила очевидними не лише інтегрованість української економіки в міжнародне середовище, а також слабкість та немобільність її фінансової системи і нездатність протистояти викликам кризи. Незважаючи на те, що відправним пунктом поширення кризи прийнято вважати саме фінансову систему країни, вплив та масштаби кризових явищ вийшли за межі бірж, банків та валютних ринків і торкнулися реальної економіки.

Больовий шок, який світова криза викликала в Україні, наочно довів, наскільки примарними були “сподівання” деяких політиків та економістів на автономність вітчизняних процесів від загальносвітових. Мало для кого з незаангажованих спостерігачів є секретом, що й останнім поживленням своєї динаміки національна економіка завдячує не успіхам антикризової політики нашої влади, а лише глибині попереднього обвалу та поліпшенню стану світових ринків (причому в основному сировинних) [5].

В умовах кризи банківська тема приречена бути в епіцентрі уваги. Стрибки валютного курсу, невирішені проблеми вкладників, тяжкий стан економіки в цілому з фактично заблокованим кредитуванням – усі ці проблеми безпосередньо позначаються на фінансовому становищі величезної кількості українських підприємств і громадян.

Насамперед нестабільність управління економікою і відсутність, знову ж таки, системності в роботі державних і законодавчих органів, побоювання фінансових установ втратити ліквідність і

опинитися в ситуації виживання заважають відновити кредитування банками. У реальному секторі простоює чимало виробничих потужностей, різко погіршилася платіжна дисципліна, почастишали випадки розірвання контрактів, що, в свою чергу, впливає на строки та обсяги виконання підприємствами своїх зобов'язань перед банками. Звідси – високі ризики кредитування, які посилюються тим, що сьогодні правильно оцінити як кредитний проект, так і заставу досить складно. Ринкові умови в сегментах, у яких працюють підприємства, дуже мінливі, а на товарні ринки впливають значні коливання світового попиту та пропозиції. Тобто позичальники сьогодні стали менш надійними. Як наслідок зниження їхньої платоспроможності – банки стали побоюватися за свій капітал. Вони вибрали стратегію скорочення кредитних портфельів із тим, щоб ще й зменшити норму вимог до достатності капіталу.

Сьогодні дуже гостро стоїть питання “проблемної” заборгованості в кредитних портфелях українських банків. За даними НБУ обсяг проблемних і сумнівних кредитів зріс в серпні 2009 року на 0,6 % і станом на 1 вересня досягнув 6,8 %, тоді як на початку року проблемними вважалися тільки 2,2 % від усіх кредитів. Згідно з даними НБУ, в абсолютному вираженні об'єм проблемних кредитів в серпні місяці збільшився на 11,6 % або на 5,363 млрд. грн. – до 51,418 млрд. грн. З початку 2009 року (18,015 млрд. грн.) проблемна заборгованість зросла на 33,403 млрд. грн. або майже в 2,9 рази [9].

По-перше, фінансове становище підприємств продовжує погіршуватися, а в деяких галузях взагалі пішло в зону від'ємних значень. Інфляція та нестача власних оборотних коштів спонукають більшість підприємств залучати позикові фінансові ресурси для фінансування оборотного капіталу, тобто на сьогодні відбувається обвальне зниження забезпеченості підприємств власним обіговим капіталом, що автоматично вимагає збільшення питомої ваги позикових коштів. Це загрожує черговою хвилею неповернень. На нашу думку, саме час звернути увагу на реструктуризацію боргів підприємств, надання вітчизняним товаровиробникам певних преференцій.

По-друге, банкам стає дедалі важче маскувати зростаючу заборгованість – не секрет, що “погані” кредити частково пролонгують. Однак справжніх масштабів псевдореструктуризації не знає ніхто, і коли ці проблеми проявляться – теж. Усе залежить від строкості кредитних портфельів різних банків.

Послаблення контролю над якістю кредитних портфельів банків зі сторони регулятора (Постанова НБУ №49 від 05.02.09 р. “Про окремі питання діяльності банків”) дозволило окремим банківським установам довше приховувати реальні проблеми з якістю активів за рахунок самостійної пролонгації банками проблемних кредитів. Таким чином, більша частина ресурсів банківських установ “заморожена” в доходних активах (кредитах, цінних паперах, міжбанківських кредитах та депозитах).

Українська банківська система, на відміну від країн з розвинутою економікою, до сих пір не стала істотним джерелом інвестиційних ресурсів для сфери реального виробництва. Незважаючи на постійне загальне збільшення об'ємів кредитування в Україні (табл. 1) до січня 2009 року (станом на січень 2009 року кредитування сягало 275 747 млн. грн. в порівнянні з груднем 2008 року – 280 556 млн. грн.), питома вага у ВВП залишається досить невеликою – 28,60 %, і тому можна зробити висновок про низьку активність українських банків у забезпеченні темпів економічного зростання.

Таблиця 1

Динаміка долі банківських кредитів у ВВП України [3;14]

Показник	Грудень 2005	Грудень 2006	Грудень 2007	Грудень 2008	Квітень 2009
Номінальний ВВП, млн. грн.	441 452	544 153	720 731	949 864	918 000
Кредити, надані суб'єктам економіки, млн. грн.	35 677	82 034	160 455	280 556	262 592
Питома вага кредитів у ВВП, %	8,08	15,08	22,26	29,54	28,60

В умовах фінансової кризи, що супроводжується подорожчанням джерел фінансування, погіршенням платоспроможності підприємств, ускладнюється процес оптимізації структури капіталу, основною метою якого є зменшення його середньозваженої вартості.

Підвищення вартості банківських кредитів в умовах економічної нестабільності потребує збільшення мінімальної суми прибутку для покриття фінансових витрат підприємства, а зростаючі фінансові витрати, в свою чергу, можуть призвести до збиткової діяльності, тобто негативного ефекту фінансового важеля.

Загалом за січень-липень сальдований фінансовий результат суб'єктів господарювання становив 4,1 млрд. грн. і порівняно з відповідним періодом 2008 р. скоротився на 95,6 %. Це стало об'єктивним наслідком кризових процесів [11].

Прибутково працювало 54,4 % підприємств, якими було отримано 72 млрд. грн. прибутку проти 111,1 млрд. грн. у відповідному періоді 2008 р., збитково – 45,6 %, якими допущено збитків на суму 68 млрд. грн. проти 19,9 млрд. грн. відповідно [11].

Формування низького рівня фінансового результату діяльності суб'єктів господарювання за підсумком 7 місяців 2009 р. (порівняно з відповідним періодом минулого року) відбулось в основному під впливом суттєвого зростання збитків збиткових підприємств (рис. 1). Це пов'язано як із “шоковим” падінням обсягів виробництва, спричиненим згортанням зовнішнього та внутрішнього попиту під час кризи, так і з різким збільшенням в умовах знецінення національної валюти операційних (на імпорту сировину) та неопераційних витрат (обслуговування боргових зобов'язань в іноземній валюті). Як наслідок, відбулось зменшення відношення прибутку прибуткових підприємств до збитку збиткових до 1,06 проти 5,58 за січень-липень 2008 р. [11].

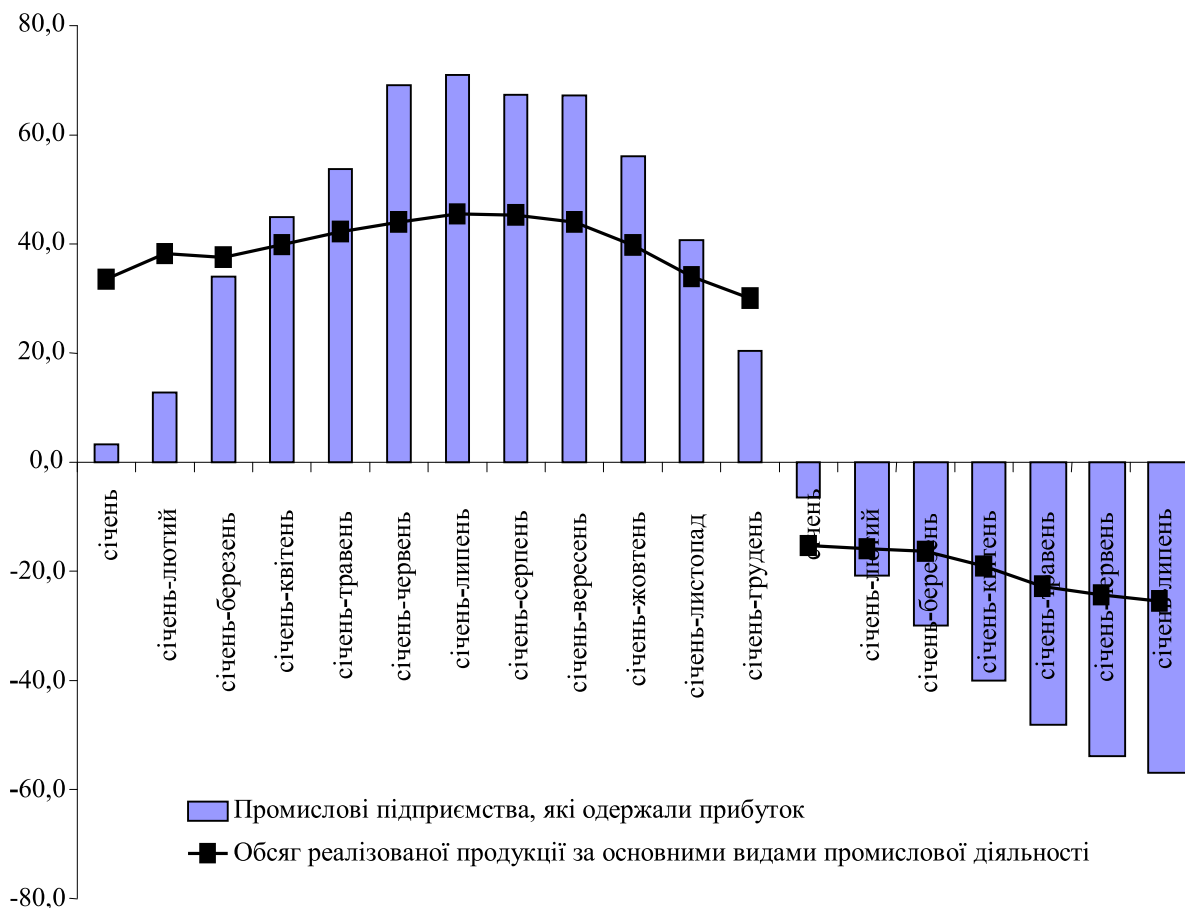

Рис. 1. Динаміка приросту прибутку та реалізації продукції в цілому по економіці у 2008-2009 роках, кумулятивно, % [13]

Від'ємні фінансові результати продемонстрували види діяльності, які: по-перше – більшою мірою орієнтовані на зовнішні ринки (металургія, хімічна промисловість); по-друге – є інвестиційно спрямованими, а отже залежними значною мірою від наявності доступу до кредитних ресурсів (будівництво, виробництво неметалевої мінеральної продукції, виробництво транспортних засобів та устаткування); по-третє – надають фінансові послуги. Окрім того, всі вищенаведені виробництва (за винятком фінансової діяльності) є основними споживачами послуг таких видів діяльності, як транспорт, виробництво та розподілення електроенергії, газу та води. Саме тому зростання тарифів суттєво збільшило витрати даних виробництв, що певною мірою призвело до скорочення фінансових результатів у них.

Результатом проблем на фінансовому ринку є труднощі для підприємств із поточним рефінансуванням кредитів, які вони залучали переважно під довгострокові проекти. На сьогодні, підприємства змушені переглянути свою політику щодо реалізації ряду важливих дорогих проектів.

Більше складностей виникає, звісно, у малих та середніх підприємств, у яких об'єм чистого прибутку недостатній для того, щоб частину його направляти на реінвестування. Можна зробити висновок, що розвитком виробництва продовжили займатися великі підприємства, а малий та середній бізнес повинен вибирати: чи бути збитковим, чи згорти виробництво.

Однак, особливістю сьогоденної ситуації є те, що навіть великі підприємства знаходяться в тяжкому фінансовому становищі та відчують збої з надходженням ресурсів від компаній-партнерів та банків. Такі підприємства не можуть вчасно виконувати свої зобов'язання і тому виникає хвиля неплатежів.

Уповільнення темпів кредитування у зв'язку з дефіцитом ліквідності в банківському секторі, а точніше практично повна його відсутність, створили передумови для зниження динаміки виробництва у найважливіших галузях економіки України. З труднощами стикаються переважно підприємства реального сектору. На сьогодні промислові підприємства не розглядають плани розширення виробництва, впровадження нових потужностей, закупівлі обладнання. Подібні дії призводять до уповільнення зростання виробництва та навіть до його зниження. Офіційна статистика підтверджує наявність негативних тенденцій. Стан та перспективи розвитку реального сектору економіки України за підсумками січня – серпня 2009 року наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Стан та перспективи розвитку реального сектору економіки України за підсумками січня – серпень 2009 року [11;13]

Галузь	Фактори, які вплинули на галузь	Перспективи галузі
1	2	3
Металургія	Орієнтована здебільшого на зовнішній ринок, переживає глибоку рецесію в порівнянні з іншими галузями (індекс промислового виробництва дорівнював 61 % у порівнянні з аналогічним періодом минулого року), що пов'язано зі зниженням світових цін на метал та низьким попитом на цей товар у зв'язку з переносом термінів реалізації великих будівничих та машинобудівних проектів в Європі та Китаї	Відсутність попиту збереже високі темпи падіння. Спад будівництва веде до мізерного попиту на внутрішньому ринку. Однак, у результаті девальвації гривні металопродукція може стати конкурентоспроможною на світових ринках
Машинобудування	Скорочення об'ємів виробництва дорівнювало 52,20 % у порівнянні з аналогічним періодом минулого року. Це пов'язано з втрачанням експортерами зовнішніх ринків збуту, низьким рівнем диверсифікації виробництва, падінням внутрішнього попиту на транспортні засоби та сільгосптехніку через відсутність кредитної активності банківського сектору	Успіх залежить від споживчого (автомобілі) та інвестиційного (обладнання) попиту. Відсутність попиту приведе до значного падіння по сектору

1	2	3
Хімічна промисловість	Скорочення об'ємів виробництва дорівнювало 31,9% у порівнянні з аналогічним періодом 2008 року, це пов'язано з підвищенням цін на ресурси, обмежений доступ аграріїв до кредитних ресурсів, низький рівень попиту на добрива, зниження цін на добрива на світових ринках	Збільшення ціна на газ, зниження ціни добрив на світових ринках значно впливають на роботу сектора. Тільки попит зі сторони українських аграріїв під час посівної кампанії зможе якось стабілізувати виробництво
Легка промисловість	Скорочення об'ємів виробництва відбулося майже по всіх видах діяльності і дорівнювало 30,2% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року. Оскільки більшість підприємств працювало на давальницькій сировині, падіння економічної активності на світових ринках призвело до скорочення об'ємів робіт	Зниження цін на світових ринках, падіння споживчого попиту впливатиме на сектор
Будівництво	Скорочення об'ємів робіт у будівництві по всіх видах діяльності дорівнювало 53,6 % у порівнянні з аналогічним періодом 2008 року. Це пов'язано зі скороченням об'ємів інвестицій в основний капітал через погіршення фінансового стану реального сектору економіки, відсутністю кредитування.	Відсутність фінансових ресурсів у забудовників, відсутність іпотечного кредитування будуть стримувати розвиток сектору економіки ще довгий час. Спекулятивного зростання цін на житло не буде.
Гуртова та роздрібна торгівля	Об'єм гуртової торгівлі в порівняльних цінах зменшився на 23,8 % у порівнянні з аналогічним періодом минулого року. Це пов'язано зі спадом промислового виробництва, скороченням об'ємів експортно-імпортних операцій, з обмеженістю кредитної підтримки реального сектору економіки. Роздрібна торгівля в порівняльних цінах скоротилася на 15,9 %, що пояснюється падінням споживчого попиту населення	Падіння споживчого попиту негативно позначиться на галузі. Скорочення попиту споживачів на деякі види продукції може створити умови для зменшення обсягів її виробництва.
Харчова промисловість	Індекс промислового виробництва дорівнював 93,2 %, тобто в цій галузі відбулося найменше падіння об'ємів виробництва. Це пов'язано з нееластичним попитом на більшість видів продукції. Найбільше падіння об'ємів виробництва відбулося по м'ясу, що заморожено, це обумовлено негативним впливом імпорту більш дешевого м'яса в Україну. В січні-серпні 2009 року загальне виробництво продукції сільського господарства збільшилось на 0,4 % у порівнянні з аналогічним періодом 2008 року.	Найбільш захищений сектор від падіння попиту. Дефіцит продовольчих товарів та зростання цін на світових ринках дозволять реанімувати сектор швидше на відміну від інших. Однак, нестача оборотних коштів, труднощі з залученням фінансування, падіння реальних доходів населення можуть негативно вплинути на галузь. Після девальвації гривні в цьому секторі значно знизилась конкуренція для внутрішнього споживача

За даними Держкомстату, країна зменшила експорт металопродукції у I кварталі поточного року, порівняно з аналогічним періодом минулого року на 26 % – до 5,9 млн. т. Через падіння цін на метал виторг від цих поставок зменшився на 52 % – до 2,4 млрд. дол. Зокрема Україна знизилась експорт металу у США на 99,1 % – до 1,8 тис. тонн, у грошовому вираженні – на 97,9 %, тобто до 3 млн. дол. У річному вимірі харчова промисловість зробила продукції менше на 10 %, виробництво коксу та продуктів нафтопереробки скоротилося на 15,6 %, хімія і нафтохімія знизилася на 37,7 %. Спад у металургії сягнув 43,1 % [13].

За даними Держкомстату, спад промислового виробництва у березні нинішнього року, порівняно з березнем 2008-го, становив 30,4 %, інвестицій – на 43,3, ВВП – на 20,3 % (Росія – на 13,4 %, Казахстан – 4,1, Білорусь має плюс 0,3 %). Це – рівень падіння економіки у найбільш драматичному для України 1994 році. Тоді падіння ВВП становило 23 %, промисловості – 28 %. Однак причини тодішньої ситуації добре відомі. Це – відсутність національної валюти, найвища за світовими стандартами гіперінфляція, повна розбалансованість системи державних фінансів (з бюджетним дефіцитом близько 20 % ВВП), величезний борг за енергоносії перед Росією, практично нульові валютні резерви, зовнішнє кредитування української економіки та багато інших чинників [1].

Уповільнення динаміки виробництва по галузях реального сектору економіки як результат зниження інвестиційної активності сприяє зниженню зростання ВВП України, отже, призводить і до уповільнення економічного зростання. Рекордні темпи зростання, що були досягнуті в 2007 році, в нинішньому уповільнилися, падіння ВВП України у II кв. 2009 р. сповільнилось до "- 18 % проти "-20,3% у I кв. 2009 р. [11].

Ситуація погіршується тим, що поточний економічний спад має глобальний характер. Тому очікувати відновлення зростання світових економік найближчим часом не варто (рис. 2, 3).

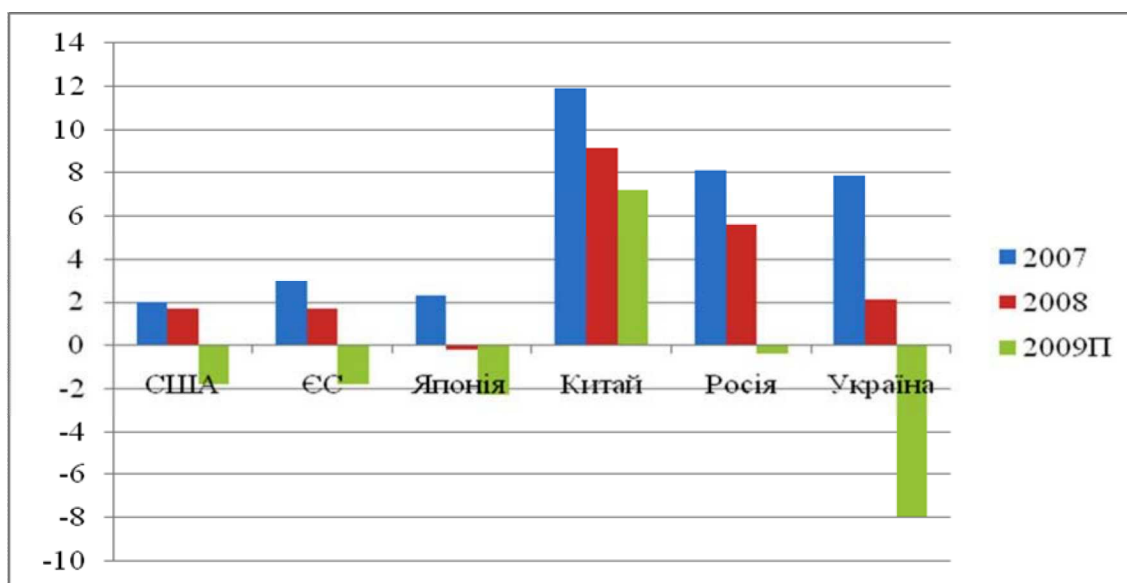

Рис. 2. Динаміка ВВП в країнах світу [14;15]

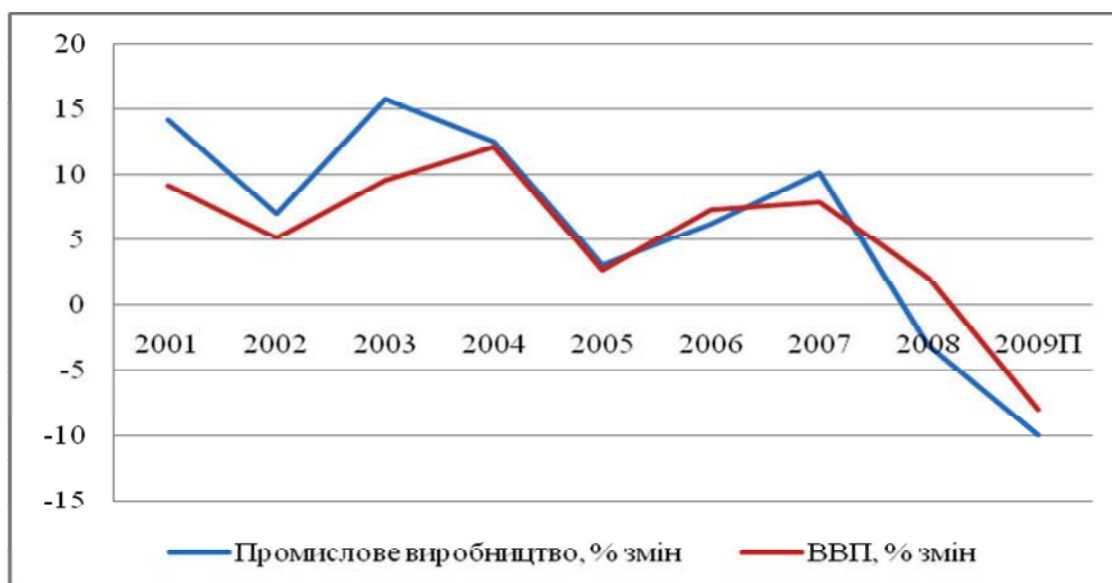

Рис. 3. Прогнозний стан промислового виробництва та ВВП в Україні в 2009 році [13]

Можна зробити висновок, що уповільнення зростання інвестицій в основний і оборотний капітали, проблеми з ліквідністю банківського сектору, зниження темпів економічного зростання призводить до падіння об'ємів ВВП та промислового виробництва.

Окремі банки все-таки здійснювали кредитування, однак причиною зростання кредитних портфелів банківських установ було знецінення національної валюти. У IV кварталі 2008 року кредитні портфелі збільшилися більш ніж на 30 % і станом на 01.01.09 їх об'єм, з урахуванням нарахованих відсотків, склав 741,8 млрд. грн. Два державні банки (Укресімбанк та Ощадбанк) за вказаний період прокредитували підприємства на суму 31 млрд. грн., тоді як інші банки I групи (16 банків, з яких 8-з іноземним капіталом) – на 54,83 млрд. грн.

Згідно балансів за I півріччя 2009 року, кредитні портфелі практично всіх комерційних банків зменшилися, тоді як Укресімбанк збільшив кредитування на 4,973 млрд. грн (12,97 % портфеля), а Ощадбанк – на 6,592 млрд. грн. (18,9 %). Зростання портфелів відбулося за рахунок видачі позик юридичним особам. Так, Укресімбанк за півроку збільшив кредитування підприємств на 5,258 млрд. грн до 41,508 млрд. грн., а Ощадбанк – на 7,346 млрд. грн., до 35,156 млрд. грн. [12]. Неринкова динаміка змін портфелів держбанків пояснюється тим, що вони вимушені фінансувати програми, що підтримуються державою, кредитувати НАК “Нафтогаз України” за вимогою Кабінету міністрів.

На динаміку кредитних портфелів юридичних осіб вплинуло збільшення об'ємів кредитування деякими банками, а також знецінення гривні, яке призвело до збільшення заборгованості за валютними кредитами. Кредитні портфелі підприємств у національній валюті за IV квартал 2008 р. збільшилися на 27 млрд. грн., заборгованість підприємств за валютними кредитами за вказаний період збільшилась на 46,4 % (на 72,5 млрд. грн.), що в цілому відповідало зниженню курсу національної валюти за даний період. [8].

Найбільший обсяг гривневих кредитів було надано банками компаніям, які здійснюють діяльність в сфері нерухомості (23,23 млрд.грн.). Значне збільшення заборгованості за валютними кредитами за IV квартал 2008 року спостерігалось у підприємств переробної галузі промисловості (20,4 млрд.грн., або 43,6%), торгових компаній (26,2 млрд.грн., або 45,7%), а також компаній, діяльність яких безпосередньо пов'язана з нерухомістю (15,4 млрд.грн., або 48,7%). Збільшення валютних кредитів підприємств інших секторів економіки було менш істотним.

Нерівномірна динаміка кредитування та відмінності у валютній структурі заборгованості підприємств різних секторів економіки привели до перегрупування у структурі заборгованості (рис. 4).

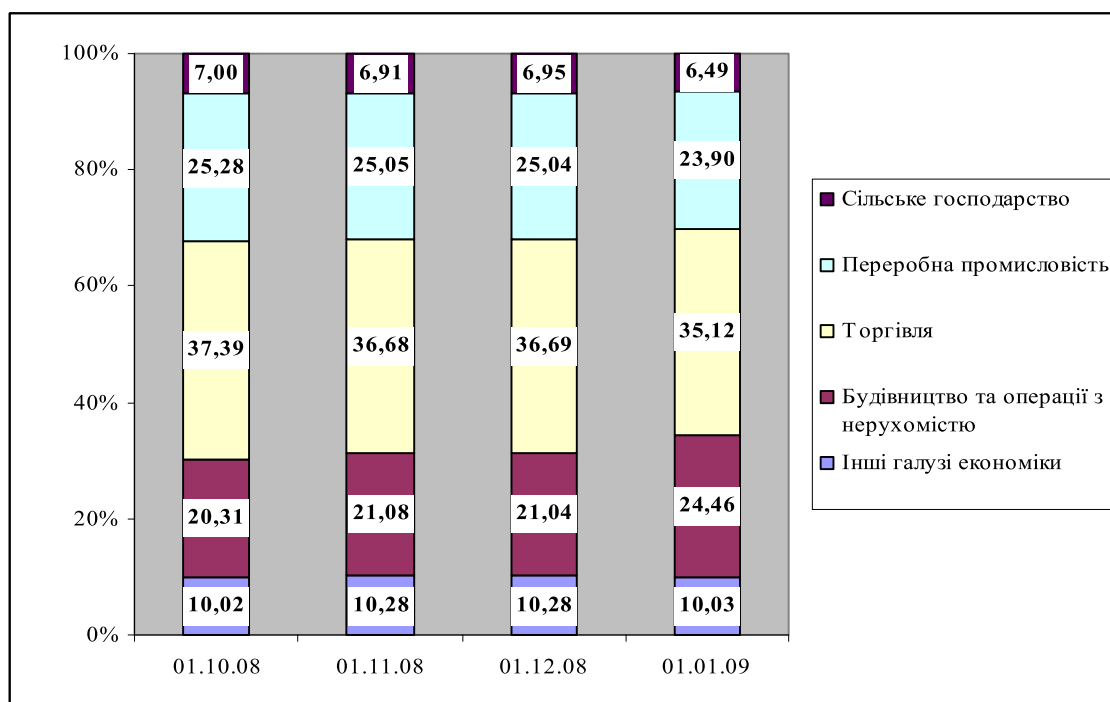

Рис. 4. Галузева структура кредитних портфелів [9]

Ситуація із кредитуванням в Україні може покращитися після реалізації заходів, спрямованих на розширення платоспроможного попиту в країні. Банківській системі на сьогоднішній день нікого кредитувати – немає надійних позичальників. Бізнес може одержати кредит, але він не продасть товари, тому що немає попиту на продукцію [10]. Дешеві й доступні кредити з'являться тоді, коли держава в результаті спільних заходів буде стимулювати попит і знижувати тиск на бізнес. На сьогодні, більшість українських банків здійснює лише розрахункову функцію й не проводить кредитування. Це означає, що економіка буде випробувати й депресію й рецесію.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Українська банківська сфера витримала випробування кризою як розрахунково-платіжна система, але прийшла в повний розлад як система кредитна. Тому, у частині кредитування як реального сектору, так і населення ситуація драматична, як по обсягах, так і по ставках. Середні ставки по кредитах перебувають у межах 25–30 %, такою рентабельністю в стані похвалитися не багато галузей. В умовах світової фінансової кризи підприємства повинні більш ретельно вибирати інструменти залучення позикового капіталу та виміряти їх параметри, тобто навчитися управляти позиковим та залученим капіталом для вирішення завдань в складних умовах, які ставляться перед підприємством. Ефективне управління позиковим та залученим капіталом в структурі капіталу підприємства має на меті забезпечення додаткових надходжень в його діловий обіг, збільшення рентабельності процесу виробництва, збільшення ринкової вартості підприємства.

На тлі практично суцільного макроекономічного негативу високопоставлені чиновники заявляють, що країна чи не першою у світі почала успішно виходити з економічної кризи. Для створення ілюзії благополуччя відтермінується публікація найважливіших макроекономічних індикаторів. Вперше помісячний розрахунок динаміки ВВП не проводиться, розробляється лише шоквартальна статистика цього показника. Перші дані щодо ВВП за поточний рік повинні були побачити світ тільки наприкінці травня, однак інформація відсутня [1].

Державної допомоги чекають підприємства реального сектору, але поки що її повною мірою відчували тільки банкіри, що, втім, не додало здоров'я фінансовій системі країни. Погіршення економічної й політичної ситуації дуже обмежує можливість державної підтримки. Банківські проблеми в Україні доведеться розв'язувати ще дуже довго, бо окрім зусиль у банківській сфері, необхідний ще чіткий і зрозумілий план з відновлення економіки, підкріплений реальними діями. Сьогодні практично в усіх країнах прийнято програми санації економіки і банківської системи, програми виходу з кризи і післякризового розвитку, котрі на офіційному рівні доводяться до розуміння кожному громадянину: які завдання поставлено, якими шляхами їх вирішують і яких досягнуто результатів. У нас же єдиною програмою, що пропонує реальні шляхи виходу з кризи, не існує.

Слід визнати очевидне: банківська система на чолі із НБУ вже не в змозі впоратися із кризою, необхідне втручання держави як регулятора фінансових відносин. І, незважаючи на заклики МВФ дати Нацбанку більше самостійності, без втручання з боку президента й уряду не обійтися.

Щоб стимулювати банки кредитувати реальний сектор і робити це під більш низькі відсотки, очевидно, необхідно використовувати спеціальні процедури. У світовій практиці, та й у нас, вони відомі. Наприклад, так звані цільові лімітні аукціони, на яких банки одержують гроші винятково для наступного кредитування реального сектору. Відстежити їхній рух нескладно, оскільки більша частина грошей проходить через коррахунки в Національному банку. Ще одна схема пов'язана з переобліком векселів підприємств Національним банком. Хід дій приблизно такий: одним суб'єкт прокредитував іншого, одержавши вексель підприємства. Потім відніс його в Національний банк для “переобліку”. І якщо він відповідає вимогам до якості позички, одержав рефінансування.

Для порівняння, в США стрижнем є Федеральна резервна система, яка встановлює облікові ставки, тобто ціну грошей для банків. І є банки першого рівня, які можуть отримати кредит по встановленій ФРС ставці. Вони, у свою чергу, кредитують більш дрібні банки або прямо кінцевих позичальників. У нас ставка рефінансування НБУ – це фантом, винятково індикативний параметр. Тому, на нашу думку, ціна кредиту для реального сектору не є питанням до НБУ, він дає гроші винятково на ринкових умовах, а це питання до Міністерства фінансів, Міністерства економіки,

нехай державні органи влади займаються субсидіюванням процентних ставок, якщо прагнуть їх понизити для конкретних позичальників. Позиція по-своєму правомірна, але поки фінансова влада в цілому вигадує і реалізує схему зниження процентних ставок для реального сектору, значна його частина вже збанкрутує.

Допомогти бізнесу пережити дефіцит ресурсів можуть прямі інвестиції та міжнародні фінансові організації, однак в умовах політичної нестабільності, високої інфляції тощо, не можна на це сподіватися. Дефіцит позикового капіталу, можливо, активізує міжнародний ринок злиття та поглинання. Не можна відкидати можливість, що зацікавлені іноземні ТНК будуть інвестувати у вітчизняні підприємства.

Повернення позицій банківського кредиту в балансах вітчизняних підприємств, зниження ризику й вартості цього важливого позикового джерела може зіграти ключову роль у подоланні фінансової та економічної криз в Україні.

1. Башта Вадим. Валовий внутрішній провал. Уже восени нас чекає друга хвиля економічної кризи // *Дзеркало тижня*. – 2009. – № 15 (743). 2. Біла О.Г. Фінансове планування і прогнозування: Навч. посібник. – Львів: Компакт-ЛВ, 2005. – 312 с. 3. Бюлетень Національного банку України. – 2009. – № 6. 4. Кузнецова О.А., Ливишці В.Н. Структура капіталу. Аналіз методів її учета при оцінці інвестиційних проектів // *Економіка і мат. методи*. – 1994. – Т. 31, Вып. 4. 5. Сколотяний Ю., Гальчинський А. Досягнута стабілізація світової економіки не буде тривалою // *Дзеркало тижня*. – 2009. – № 34 (762). 6. *Фінанси* / Под ред. В.М. Родионової. – М.: Фінанси і статистика. – 1995. – 125 с. 7. Шелудько В.М. Фінансовий менеджмент: Підручник. – К.: Знання, 2006. – 439 с. – (Вища освіта ХХІ століття). 8. Шулик В. Банковська система України. Що далі? // *Кредит-Рейтинг Монитор*. – 2009. – №3(19). – С. 2–6. 9. www.bank.gov.ua – Інтернет сайт Національного банку України. 10. www.delo.ua – Інтернет сайт аналітичного порталу “Дело”. 11. www.me.gov.ua – Інтернет сайт Міністерства економіки України. 12. www.rbc.ua/rus/newsline/2009/07/20/566434.shtml – Інтернет сайт новинного порталу РБК-Україна. 13. www.ukrstat.gov.ua – Інтернет сайт Державного комітету статистики України. 14. www.worldbank.org.ua – Інтернет сайт Світового банку. 15. www.imf.org – Інтернет сайт МВФ.